

Az „időbeli„ és az „idői“ ember (Exisztenciálizmus és magatartás)

Az egzisztenciálizmus tanítása szerint az emberi lét idői lét.

A kérdés, amivel foglalkozunk az, hogy ebből a megállapításból milyen következmények folynak az ember életnyilvánulásaira, az emberi magatartásra vonatkozólag.

Nyilvánvaló, hogy az egzisztenciálizmusnak az a megállapítása, hogy az emberi lét idői, nem azonos a görög forrásokból táplálkozó metafizikának azzal a tételével, amely szerint az emberi lét, épúgy mint annak bármelyik megnyilvánulása, bármilyen magatartása „időbeli“. Időbelinek lenni ugyanis annyit jelent, mint az időben „benne“ lenni. A „benne-levés“ okául több hozható fel. Az ember pl. belevettethetett az időbe, vagy maga állította bele magát az időbe, vagy csupán szemlélheti magát az időben stb. Bármilyen legyen is az oka az emberi lét időben létének, azonban tény az, hogy az időben lét megengedi annak feltételezését, hogy az ember lehet más, mint időbeli. Az időben lévén is keresheti másban a maga lényegét, mint az időben, pl. keresheti az idő teljes ellentétében: az időtlenségben, vagy időnkívüliségben. Ha így tesz, akkor az idő számára „idegen“, „fogság“, „tőle más“, amelybe belevettethetett, „korlát“, amelytől nem tud szabadulni, oka a végességnek s így a halálnak is, végeredményben olyan büntetés az emberen, amit semmiképpen el nem kerülhet.

Ha az emberi létet időbelinek fogjuk fel, akkor ebből azonnal következik az egyugyanazon emberi létnek szétválasztása időbeli és ettől független időtlen létre, ami viszont az időbeli és időtlen lét egymáshoz való viszonyának és a kettő értékelésének kérdését vonja maga után. Ezen az alapon ugyanis az időbeliség, azaz az, hogy az ember csak benne van az időben, negatív megvallása annak a meggyőződésnek, hogy az emberi lét lényegében időtlen lét. Ennélfogva annak az embernek, aki a maga létét időbelinek fogja fel az a legfőbb törekvése, hogy az időbeliség jegyével is időtlenségét bizonyítsa, s úgy másokat, mint elsősorban önmagát meggyőzze efelől. Magatartásának központi meghatározója az lesz, hogy megpróbál

kilépni az időből, „felemelkedni“ az időtlenségig, hogy magát, mint időtlent szemlélhesse. Így az „időbeli ember“ minden magatartása, vagy életnyilvánulása az önmagára-koncentráltág ellenére is kifelé, önmagától, mint időbelitől elforduló érdeklődésűvé lesz, egy rajta, mint időbelin kívül álló időtlen léte felé fordítja tekintetét és ennek irányába állítja be életét. Úgy is lehet mondani, hogy önönmaga felé fordulásának útjába állítja az „időtlen lényegét“, a „maradandó“, az „igazi“ önmagát és most már ezen a képen keresztül viszonylik önmagához, ezen keresztül szemléli saját magát és ennek megfelelően irányítja minden magatartását. Így az „időbeli ember“ mindig egy absztrakción keresztül találkozik önmagával, ami azt jelenti, hogy ennek a találkozásnak következményei is magukon hordozzák az absztrakciós jelleg bélyegét, azaz, mivel az időbeli ember nemcsak önmaga megismerésében, hanem minden más életnyilvánulásában ezt a kerülő utat használja, t. i. maga és a magatartás aktusa közé iktatja időtlen lényegének absztrakcióját, minden életnyilvánulásán megérződik ez az absztraháló vonás.

Az „időbeli ember“ cselekvését tekintve, pl. még a legegyszerűbben is ott van az időtlenre, az örökkévalóra törekvés, az igazi lényeg megragadása utáni vágy. Hogy ez így van az a legvilágosabban abban mutatkozik meg, ahogy az „időbeli ember“ ezeket a cselekedeteket értékeli. Mennél nyilvánvalóbb ugyanis a cselekvés időtlenre irányultsága, annál értékesebb, mennél eltakartabb, annál értéktelesebb. Kétségtelen, hogy erő és dinamikus készség van a cselekvés lényegének és értékelésének ilyen felfogásában, illetve módjában, de az is bizonyos, hogy az ilyen felfogás mellett a cselekvés igazi rugói annyira háttérbe szorulnak, hogy ahol az „időbeli ember“ előtt az időtlenség szempontja nem elég motiváló erő, ott a cselekvés elszíntelenedik, céltalanná lesz és hiányozni fog belőle az az átütő erő, amelynek a cselekvést mindig jellemeznie kell.

Különösen szembetűnő az „időbeli ember“-nek az a törekvése, hogy a maga lényegi időtlenségét bizonyítsa az „időbeli ember“ művészi tevékenységében. Itt az ember „időtlenül“ alkot azaz, amikor alkot, ledobja magáról az idő korlátját, benne él az időtlenségben, „megéli“ időtlen lényegét. Ennek az élménynek, időtlen lényegünk megélhetésének szimbólumai a piramisok épügy, mint a középkori katedrálisok; ez adja lényegét a klasszikus zenének és ez mozgatta századokon át a keresztyén-nyugati irodalmat, de különösen a drámát és a lírát. Az időbeli ember művészete így volta-képen korántsem az, aminek hiszi és aminek elméletét éppen ő dolgozta ki: „l'art pour l'art“ művészet. Az időtlenség, az örökkévalóság igényével fellépve is csak eszköz az időbeli ember kezében arra, hogy időtlenségét önmaga előtt dokumentálja. A hajtóerő kétségkívül nagy, de a művészet önértékűségére vonatkoztatva hamis, mivel a művészet csak az időtlenségen át művészet így. Ezért maradt alapjában mindig érthetetlen és nehéz az előtt az ember előtt, akiből az időbeliség és ennek megfelelőleg az időtlen lényeg szem-

lélete hiányzik; az idő sodrát nem önmagán kívül, hanem önmagában megélő ember előtt.

Az „időbeli ember“ sajátos szemlélete még a művészi tevékenységnél is jobban befolyásolja vallásos magatartását. Az időbeli ember vallásos tevékenysége, életnyilvánulásai központjában a maga lényegi időtlenségének dokumentálása áll. Elsősorban azzal teszi ezt, hogy vallásos dogmát csinál alapélményéből és ebben a dogmában akarja bizonyítani a maga időtlenségét, „örökkévalóságát“. Sőt vallásos tevékenységében már nemcsak bizonyítani, hanem egyenesen biztosítani akarja magának az időtlen lényezet és ezzel összefüggően az örökkévalóságot. Azonban, mint minden egyéb életnyilvánulásában, úgy itt is utoléri végzete. Absztrakción keresztül szemlélve önmagát, vallásos cselekvésében is egy absztrakt képnek: a „jobbik“, a „tisztá“, a „föld porától, — szennytől érintetlen“ énjének szolgál és egy *ilyen* absztrakciónak megfelelő, *ennek* számára készült Istenben imádja Istent. Ezért, ha csak nem törekszik arra, hogy a vallásos tevékenységet más irányú (pl. művészi) tevékenységgel is összekapcsolja, az absztrakció itt is éreztetni fogja hatását. Az élet helyét formák foglalják el és ami még súlyosbítja a helyzetet az „időbeli ember“ vallásos életnyilvánulásaiban jut napvilágra az „időbeli ember“ magatartásának legszembetűnőbb jegye: a gög. Az „időbeli ember“ időbeliségének folytonos megélése és állandó hangoztatása mellett is gögös ember és gögjének forrása nem egyéb, mint az időtlen, az „istenséggel rokon“, az „igazi“ őnmaga.

De az időbeli ember határtalan gögje, felfuvalkodottsága sehol sem szembetűnő annyira, mint tudományában. Itt nem takarja el a gögöt az elesettség, azaz időbeliségtudat okozta keserűség, mint a vallásban. Itt szabadon „szárnyal“ szelleme és az abszolút titkait kutatva, úgy véli, hogy abszolút érvényűt, feltétlen igazat alkot. Mindenben elismeri tévedését, de tudásának abszolút érvényűségét hajlíthatatlanul erősíti magában azzal, hogy az, amit benne megismer, független az időtől. Ezért szakítja el tudását önmagától és horgonyozza bele előfeltétel nélküli, objektív „eszmékbe“ és nem akarja meglátni, hogy az, akit ezt a sok „biztosítékot“ produkálja, nem más, mint saját „időbeli“ őnmaga.

Az „időbeli ember“ művészete, vallása, tudománya, mint alapmagatartásának megnyilvánulásai, utak az időbeliségből a szabadulás felé; a szó filozófiai értelmében vett váltságformák; az ember időtlen lényegének garanciái. Ezért emelkednek hatalommá az időbeli ember fölé, aki mint bálványokat tiszteli ezeket az őnmaga által alkotott funkciókat. Ezt az utat minden gondolkodó időbeli embernek meg kell járnia. Az emberi létnek, mint időbelinek felfogása könyörtelenül maga után vonja az ember metafizikai egységének kétfelé szakadását és a szakadással együtt az időtlen és időbeli lét feszültségét, továbbá az előbbi fel- és az utóbbi aláértékelését.

Ha már most az időbelivel szemben az „idői ember“-t nézzük, ami annyit jelent, hogy az emberi létet időinek fogjuk fel, akkor azt kell látnunk, hogy az „idői ember“ élete az időbeliétől teljesen különböző talajból táplálkozik és attól egészen eltérő jegyeket mutat fel. Az „idői ember“ nem benne van az időben, hanem ő maga az idői. Lényege az időiség. Ennek természetes következménye az, hogy idői létét mindig, mint széttagolatlan egységet látja. Az „idői ember“ életéből hiányzik az időbeli ember életét jellemző kettősség. Az „idői ember“ magát mindenestől „az időben“, azaz időinek tudja és egy időtlen létet, vagy épen időtlen lényeket nem tud magában felfedezni.

Mint „idői“ emberre az a legjellemzőbb, hogy életnyilvánulásai-ban és magatartásában sem akar egyéb lenni, mint idői. Ezért legmagasabbrendű funkcióit is időinek fogja fel, amiből következik, hogy életnyilvánulásaival is az idő, nem pedig az időtlen felé fordul. Az „idői ember“ arca nem kifelé, hanem befelé néző arc. Befelé, azaz az önmagában felismert idő felé néz. Ha az „időbeli ember“ életébe mozgást az a feszültség visz, ami időbeli élete és időtlen lényege között fennáll, akkor az „idői ember“ életébe a ritmust, a mozgást az biztosítja, hogy együtt létezik az idővel.

Szembetűnőbbek ezek a különbségek, ha itt is, mint az „időbeli ember“-nél sorra vesszük az „idői ember“ magatartását és annak főbb formáit.

Ha az „időbeli ember“ cselekvése az időtlenre, az időnkívültre irányul, az „idői ember“ cselekvését mindig az idő határozza meg. A cselekvés értékét nem aszerint méri, hogy mennyi abban az időtlen motívum, hanem ép ellenkezőleg, aszerint hogy mennyiben felel meg az időinek; mennyiben gyökerezik az időnek, tehát szerinte a létnek egy visszahozhatatlan mostjában és így mennyiben szolgálja a „most“-ban élő embert. Frissesség, időszerűség, aktualitás jellemzik eszerint az „idői ember“ cselekvését. Ehhez járul nála a cselekvés közvetlensége, ami alatt azt értjük, hogy míg az „időbeli ember“ cselekvése közvetett, mert egy absztrakció-terméken, egy „Énen“ (mindig nagy É-vell) keresztül cselekszik, addig az „idői ember“-nél ez a közvetett tényező hiányzik. Végül mivel az „idői ember“ nem vesz fel ilyen időtlen Ént, ennek képe sem halványulhat el és így motíváló ereje sem csökkenhet. Állandóbb ütemű az „idői ember“ tevékenysége és életközelibb, mint az „időbeli ember“-é.

Főbb formáiban részletezve ezt a tevékenységet, természetes, hogy lényeges eltérésnek kell lenni az időbeli és idői ember művészi tevékenysége között. Az „idői ember“ művészte időközeli, mint az „időbeli ember“-é. Ez azt jelenti, hogy nem időtlen, hanem idői élményeket akar kifejezni, nem az időnkívüli hanem az idői megragadására és ábrázolására törekszik, és művészi élményt is csupán az ilyen értelemben vett művészinek az élvezése jelent számára. Időiségből folyik, hogy mivel az élet, valójában idői

élet, sokkal közelebb van az élethez és mivel életközeli, egyúttal közelebb van az emberhez is. Az idői művészet az ember idői létét sugárzó, dokumentáló művészet s ezért, amikor a művészetnek ilyen szemlélete az uralkodó, mindig szélesebb emberi rétegeknek jelent életgazdagító és formáló értéket, mint az időtlenség jegyében fogant művészet.

Az „idői ember“ idői létében gyökerező művészetének ezt az élet és időközelségét a művészetek minden ágában szemlélhetjük. A népi zenéhez visszatérés, helyesebben a ma zenéjének a parasztszenéhez menekülése mögött is az emberi létnek, mint idői létnek a megélése áll. Ezzel szemben az időtlenséget, időnkivüliséget lehelő, mert annak vágyából táplálkozó klasszikus zene az „idői ember“ előtt lassan azonos jelentésű lesz a romantikus zenével, mert lényegében az ember legromatikusabb élményének, az időtlen emberi lényegről való álomnak terméke. Az „idői“ zene nem örök emberi érzésekbe, hanem valami teljesen időibe, pl. egy népbe, vagy épen egy néprétegbe horgonyozza művészetét és az idő egy pontjában, a „most“ ban megszületve, ennek a mostnak, azaz a mostani életnek jellegzetességeit mutatja.

Az irodalomban még szembetűnőbben jelentkezik a létünk időbeli, vagy idői megélése okozta különbség. A nép, egy népréteg, a mindennapi élet, és főleg a történelem, az ember időiségének ez a nagy tanúságtevője azok, ahonnan az „idői“ irodalom témáját meríti. S az idői téma itt megint életközelséget eredményez, ami csak növekszik azáltal, hogy az idői témát teljesen idői közlésmód kíséri. Az időtlenséget bizonyító, az idői embertől függetlenített „irodalmi nyelv“ egyeduralmát kétségbe vonja, nem szereti, nem érti és nem használja az úgynevezett költői stílust sem, hanem sokszor szinte keresetten is, de mindig a „most“ nyelvéen igyekszik kifejezni mondanivalóit. Céljában is benne van ez az időiség. Egy nemzetnek a nemzet nyelvén, egy néprétegnek a maga nyelvén, vagy sokszor épen csak egy vidék népének a maga tájszólásában írni, hozzájuk szólani, és csak most, de most átütő erővel, — ez az időiségét megélő író vágya. Ez nem az igazi, a „tisza“ művészet elhagyását jelenti számára; annak elárulását olcsóbb sikerekért, hanem annál jóval többet. Művészete előtte is egy egészen más művészet, aminek az előbbihez épen az alapélményt, tehát a lényegét illetőleg, nincsen semmi köze. De nem is elszegényedése a művészetnek ez a mostraszorítkozás. A művészi tevékenységnek nincs határa. Mindig addig terjed, ameddig a művészi alapélmény engedi, de ennek az élménynek a határából nem tud kilépni. Nem szegényebb, csupán más az idői ember művészete, aminthogy nem szegényebb, csak más az idői, mint az időbeli ember.

Ez a „más“ az idői és időbeli ember között legszembetűnőbb az az ember vallásos tevékenységében. Mondottuk, hogy az „időbeli“ ember“ vallásos tevékenysége egy időnkivülire központosult. Azonban ez az időnkivüli nem elsősorban Isten, hanem az „időbeli

ember“ időnkívülinek tartott lényege. Ennek az érdekében áll, ezt szolgálja elsősorban az időbeli ember vallásos tevékenysége. Csodálatosképen önönmaga áll annak középpontjában, mégis mivel léte lényegét az időn kívül helyezi el, kifelé forduló, az időtől idegen, nem életközeli, hanem élettávoli a vallásossága. Alapjában véve egy különleges egocentrizmus ez, ahol az Ego nem az emberben, hanem egy örökkévaló piederstálra állítva, az időbeli léttől elkülönítve szolgáltatja magát.

Az „idői ember“-nek az időbelivel szemben a vallás nem az időtlenségnek, hanem a teljes időiségnek a dokumentuma; az időiség-tudat nyitvatartója. Ezért, amíg az „időbeli ember“ akkor emelkedik a legmagasabbra, amikor vallásos tevékenységet végez, mert ekkor éli legelevenebbül a maga időtlen lényegét, addig az idői embernél ennek teljes fordítottja következik be. Az idői ember akkor száll a legmélyebbre, amikor a vallást éli, mivel akkor tudatosan benne élete titkának magyarázója az idő. Az „idői ember“ sosem áll mélyebben és erősebben az idő sodrában, mint akkor, amikor vallásos tevékenységet végez. A tudomány szintén az időiség dokumentálója, de míg ott csak mint reflexiót nyeri ezt az ismeretet az idői ember, addig vallásában éli is az időiséget annak minden járulékkal. A vallás az idői embernek az időiség teljes megélése.

Épen ezért formájában is teljesen idői. Az „idői ember“ vallása nem tud örökkévaló formákról, amelyek a vallásos tevékenység számára egyszersmindenkorra lerögzítettek. Az időiség folytonosan oldja ezeket a formákat és ilyen oldott állapotban nyújtja az idői embernek használatra.

Az időiség megélése a vallásos élményben döntőleg meghatározza az „idői ember“ magatartását. Az idői ember lényegének megfelelőleg alázatos ember. Nincs mire különösen büszke legyen, de nincs is amiért különösen szégyenkezzék, a másik ember előtt. A differenciák, amelyek lényegükben mindig értékelési differenciák, itt eltűnnek ember és ember között. Mindnyájan időiek vagyunk és ebben nincsen fokozati különbség, mint az időbeli embernek az időtlenre törekvésében. A legtöbbet az szolgál az embernek, aki ezt az időiséget a legvilágosabban dokumentálja — és ez a vallásos hős — mivel az ilyen dokumentum megszabadítja az embert attól a tévedéstől, hogy léte titkát az időtlenségben keresse.

A vallásos hős azzal dokumentálja legvilágosabban az emberi lét teljes időiségét, hogy rámutat arra, miszerint a teljesen idői emberi lét nem az egyetlen létmód, illetve csak az ember számára az egyetlen létmód, „mögötte“ ott húzódik az Isten örökidőisége Isten, az „idői ember“ Istene szintén idői, mint ő maga, csak hogy Istenben „gátlásnélküli“ az időiség. Míg az ember időisége véges, a halál gátlásától terhes, addig Isten időisége örökidőiség. Múlt, jelen és jövő, — stációk a véges emberi idő vándorútján, nem szakítják meg Isten időisége állandóságát.

Az emberben, akinek létét teljesen kitölti a véges időiség, nincs

semmi ebből az örök időiségből. Örökidőiség és végesidőiség teljesen mások. Nincs emberi készség, ami valamit is meg tudna ragadni az örökidőiség világából. Hogy mégis tud az idői ember erről a világról, annak egyedüli oka az, hogy ez az örökidőiség megmutatja, kijelenti magát. A kijelentés elfogadása a hit az idői véges ember életében az a pont, amelyben az örökidőiséget tapasztalhatja és amelyen keresztül véges időiségét a végtelen időiségbe kapcsolhatja.

Az örök időiségnek ez a kijelentése a legkevésbé sem bontja meg a véges „idői ember“ létének zárt egységét. Nyomában nem fedez fel egy örök idői lényegét önmagában és így nem jut el oda, ahova az időbeli ember mindig eljut: az emberi lét megkettőzéséhez. Sőt a kijelentés ép ezzel ellenkező hatást gyakorol rá. A „csak véges“ idői léte, az a tény, hogy az örökidőiségből nem mondhat a maga tulajdonának semmit, még nyilvánvalóbb lesz előtte. Ennek okát kutathatja és magyarázhatja, de magán a tényen nem változtathat soha. Ha az idői ember alázatos ember, akkor alázatosságának végső forrása mindig ez a belátás, mint amelyben az ember nemcsak a kijelentést fogadja el és benne annak megismerését, hogy van egy örökidőiségű lét is, hanem ezzel együtt azt is, hogy ő nem tartozik ehhez.

Az idői véges ember vallásos tevékenysége így sohasem kifelé fordul és belülről táplálkozó, hanem kívülről táplálkozó és befelé. az időiség felé forduló vallásos tevékenység. Kívülről, a kijelentésből erősíti táplálja azt a tapasztalatát, hogy ő csak véges idői ember, ennek a csaknak minden korlátjával. Kívülről a kijelentésből táplálkozik öntudatos véges időisége, amelyet nem csupán, mint egy átkot, hanem mint egy megbízatást, küldetést is hordoz magában, mert kívülről a kijelentésből táplálkozik az a meggyőződése, hogy véges idői léte és az örökidőiség világa között erősebb a kapcsolat az egyszerű tudomásulvételnél. Mikor ezt a kapcsolatot a küldetésben, a rendeltségben, a misszióban fogja fel, akkor sikerült neki az, ami az „időbeli ember“-nek soha nem sikerülhet, igazán: hozzákötötte véges idői létét az örökidőiség világához.

Amit a vallásos tevékenység élménybelileg fed fel, azt tartja nyitva az értelem síkjában az idői ember tudományos tevékenysége, t. i. az időiséget. Az idői véges ember tudományos gondolkozása, épúgy, mint művészi és vallásos tevékenysége az ember időiségének a dokumentálója. Fokozati különbség csak abban van közöttük, hogy a háromféle emberi tevékenység közül a tudományos tevékenység az, aminek a legerősebben magán kell hordoznia az időiség bélyegét, ami természetes is, mert a tudományos megismerésben vonja le az idői ember véges időisége megtapasztalásának következményeit és alkalmazkodik megértett véges időiségéhez a megismerés minden terén.

Ha a tudomány az ember véges időiségének a bizonyítéka, akkor nem lehet arra törekedni, hogy a tudományos tevékenység alapjait időtlen, vagy abszolút kiindulópontokhoz kötve az időiségből

kiragadjuk, azaz időtlennek fogjuk fel. Ott, ahol az ember időinek és így végesnek fogja fel magát, ott nincs hely egy időtlen tudományfogalom számára. Amikor pedig a tudományos megismerés elveszíti az idői véges ember előtt az „időtlen“, „előfeltétel nélküli“ jelleget, akkor megszűnik az a hatalma is, amelyet az „időbeli ember“ világában gyakorol. Nem az időtlenség világába segítő hatalom tovább, hisz ilyen az „idői ember“ előtt nincs. Ezzel megszűnik a démonszerű karaktere, amellyel végeredményben maga az „időbeli ember“ ruházta fel. Az „idői ember“ idői tudománya nem ura az idői véges embernek, hanem szolgálja annak. Nincs egyetlen olyan tudományos megismerés az „idői ember“ szerint, legyen az bár filozófiai, vagy szaktudományi ismeret, amely ne az embert szolgálná. Nem az embert, mint az új „nagy bálványt“, aki időiségét folytonosan hangoztatva minden érték forrásává csempészi be magát, hanem azt az „idői ember“-t, aki a maga végeessége mellett az örök-időiségről is tud és aki ettől az örökidőiségtől teljesen másnak tudja magát.

És ezen a ponton lesz nyilvánvalóvá a véges idői ember tudományának legjellemzőbb vonása. Ha a tudomány logikai síkban nyilvántartója annak az élménynek, mit az idői véges ember a vallásos síkban megél, akkor az idői véges ember tudományos megismerése ezáltal a vallásos élmény által, továbbmenve a hit, illetve az azt támasztó kijelentés által meghatározott, előfeltételezett. Az idői véges ember tudománya, mint a legemberibb tudomány, egyúttal a leghívőbb tudomány is. Nem önteltség, gőg, de nem is szkepszis rejlik a tudománynak időivé és mint időinek szolgává „degradálásában“, hanem az egyetlen a döntő hittapasztalat: az emberi lét idői, véges lét, minden megnyilvánulásával együtt, nem is akarhat tehát egyebet, mint időit és végest, azaz véges időit. Az embernek épen véges időiségéből következőleg tulajdona a képzelet is, amellyel látszólag tetszésszerűen rendezheti be a maga világát. A valóság azonban nem törődik a képzelettel és annak termékeivel, hanem attól függetlenül mutatja a létet, úgy, ahogy van. Ez a valóság pedig a hitben ragadható meg, a hitben van.

Mikor az „idői ember“ a hitben bírja a valóságot, azaz a maga idői végeességét és egész tudását erre a valóságra, a hitre építi fel, akkor annak minden időisége mellett is biztosítja objektív karakterét. Abszolút tudásról ugyan nem fog beszélni, mint ahogy hiányozni fog szótárából annak ellentéte: a relatív tudás is. Ismerete nem abszolút, de nem is relatív, mert ez csak ott lehetséges, ahol az ember az egyik ismeretet forrása miatt értékesebbnek tartja, mint a másikat, azaz az „időbeli ember“-nél. Az „idői ember“ ismerete egyszerűen „idői“ ismeret. Minden ismerete ez, mivel tőle az idői véges embertől meghatározott. De épen azért, mert tőle meghatározott, úgy formájában és tartalmában, mint céljában ki van téve a véges időiségnek, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy nem támaszt örök igényeket és el tudja vi-

selni, hogy az idővel együtt megszűnjék, vagy átalakuljon. Ez az „igénye“ az idői véges embernek a tudománnyal szemben nem merő képzelgésen, tévedésen, vagy csak hipotézisen alapul, hanem igazságon, amely szilárdan benne gyökerezik az idői véges ember egyetlen igazságforrásában az örökidőségben való hitben és a maga véges időiségének megtapasztalásában. A kijelentés, amelynek az ember számára legpraktikusabb tartalmi megfogalmazása így hangzik; te ember vagy, és amiből következik az első parancsolat komolyan vétele: ne is akarj más lenni, mint ember; úgy áll minden emberi megismerés mögött, mint szilárd bázis. Róla tudni annyi, mint *ezt* tudni és *ezt* tudni, az igazság!

Újszászy Kálmán